

Recenzja rozprawy doktorskiej
Pani mgr Kamili Jakubczak-Krawczyńskiej
pt. Organizacje pozarządowe w zapewnieniu bezpieczeństwa
społeczności lokalnych regionu piotrowskiego

1. UWAGI OGÓLNE

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Kamili Jakubczak-Krawczyńskiej nosi tytuł „*Organizacje pozarządowe w zapewnieniu bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrowskiego*” i została przygotowana pod naukowym kierunkiem Pana prof. zw. dra hab. Bogusława Packa. Funkcję promotora pomocniczego powierzono Pani dr Juli Annie Gawęckiej. Rozprawa jest podstawą ubiegania się przez jej Autorkę o nadanie stopnia naukowego doktora w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie. Postępowanie w sprawie nadania stopnia doktora prowadzone jest w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie, a jego podstawę stanowi uchwała nr 224/IV/2022 Senatu Uczelni z dnia 21 czerwca 2022 roku.

Oceniając wybór tematyki recenzowanej pracy należy stwierdzić, iż bezpieczeństwo społeczności lokalnych jest zagadnieniem niezwykle złożonym. W literaturze słusznie podkreśla się, że bezpieczeństwo to może być przedmiotem badań w wielu kontekstach (m.in. społecznym, zdrowotnym, kulturowym, ekologicznym, urbanistycznym, organizacyjnym), z uwzględnieniem jego podmiotowego i przestrzennego wymiaru. W konsekwencji, problematyka bezpieczeństwa społeczności lokalnych stanowi przedmiot zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, w tym socjologii, nauk o polityce i administracji, nauk prawnych, geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, architektury i urbanistyki czy nauk o bezpieczeństwie. Uogólniając można przyjąć, iż z punktu widzenia ostatniej z wymienionych dyscyplin naukowych, bezpieczeństwo społeczności lokalnych odnosi się do stanu braku zagrożeń określonej zbiorowości ludzi, którzy zamieszkują dane terytorium. Jednocześnie wspomniana zbiorowość powinna tworzyć społeczność lokalną, której podstawą jest występowanie więzi wynikającej z poczucia przywiązania do miejsca zamieszkania oraz wspólnoty określonych interesów, w tym w szczególności z bezpieczeństwa zamieszkiwanego terytorium. W powyższym kontekście społeczność lokalną mogą tworzyć członkowie zboru,

parafii, wspólnoty mieszkaniowej, osiedla, dzielnicy, jednostki samorządu terytorialnego czy terenu, który nie został formalnoprawnie wyodrębniony.

Bezsprzecznie, podstawowym gwarantem zapewnienia ludziom bezpieczeństwa jest państwo. Za pomocą tworzonych przez siebie struktur administracyjnych identyfikuje ono potencjalne zagrożenia, przeciwdziała ich powstawaniu, neutralizuje w razie wystąpienia oraz pomaga w usuwaniu ich negatywnych skutków. Przy tym, o ile państwo w wypadku zagrożeń militarnych jest jedynym podmiotem odpowiedzialnym za realizację powyższych zadań, o tyle w wypadku zagrożeń lokalnych o niemilitarnym charakterze, dbałość o zapewnienie bezpieczeństwa pozostaje głównie w gestii jednostek samorządu terytorialnego. Administracja samorządowa jest w tym względzie wspierana i nadzorowana przez administrację państwową. Trzeba jednak podkreślić, iż administracja publiczna nie jest jedyną strukturą dbającą o zapewnienia bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Ważną rolę odgrywają tu również organizacje trzeciego sektora (organizacje pozarządowe o charakterze *non-profit*). Jednoznacznie wskazują na to zapisy „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022” (załącznik do uchwały nr 67 Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 roku. M.P. z 2013 r., poz. 377). Jednym z kierunków interwencji, jakie przewidziano w ramach celu pn. *Zwiększenie integracji polityk publicznych z polityką bezpieczeństwa* (cel 4), jest *Budowa kapitału społecznego na rzecz bezpieczeństwa* (kierunek interwencji 4.2.2). Według Rady Ministrów udział organizacji pozarządowych w działaniach związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa narodowego stale rośnie, a administracja publiczna może wydajniej i efektywniej realizować na rzecz ludności przypisane jej ustawowo zadania, jeżeli jest wspierana przez organizacje trzeciego sektora. Skuteczność działania organizacji rządowych i samorządowych (takich jak siły zbrojne, policja, straże czy inspekcje) w dużej mierze zależy od właściwego specjalistycznego wsparcia ze strony organizacji pozarządowych, które mogą na równi z podmiotami publicznymi nieść pomoc w różnych dziedzinach bezpieczeństwa narodowego. Rada Ministrów słusznie podkreśla, że organizacje pozarządowe posiadają szczególne możliwości społecznego monitoringu zagrożeń niemilitarnych oraz łagodzenia i radzenia sobie z ich skutkami. Powyższa kwestia jest także przedmiotem dyskursu naukowego. Rozważane są w nim w szczególności rodzaje zagrożeń bezpieczeństwa lokalnego, na które mogą oddziaływać organizacje trzeciego sektora, zakres i formy podejmowanych przez nie działań, oraz potrzeba i możliwości współpracy z administracją publiczną [por. A. Skarbacz, *Organizacje pozarządowe w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego*. Warszawa 2006; A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*. Warszawa 2016; P. Mickiewicz, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Organizacja systemu i projektowanie działań*. Poznań 2020; K. Strużyńska, *Narzędzia koordynacji – przykłady skutecznych działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa*, w: J. Czapska (red.), *Koordinacja działań lokalnych na rzecz bezpieczeństwa*. Kraków 2014; E. Pawłowska, *Organizacje pozarządowe a kapitał społeczny*. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie 2015, z. 77; J. Florczak-Mikina, *Przestępczość przeciwko rodzinie w przestrzeni bezpieczeństwa lokalnego*. Wiedza Obronna 2017, nr 3-4; K. Sienkiewicz-Małyjurek, *Współpraca na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego z pozycji samorządów*

gminnych. Przedsiębiorczość i Zarządzanie 2010, z. 12; D. Stawasz, D. Sikora-Fernandez, *Kapitał społeczny oraz organizacje pozarządowe wobec negatywnych skutków pandemii COVID-19*. *Ekonomia Społeczna* 2020, nr 2; A. Andrzejczak, *Organizacje pozarządowe w rozwiązywaniu lokalnych problemów społecznych*. *Przegląd Organizacji* 2020, nr 2].

Znaczna społeczna doniosłość działań, które są podejmowane przez organizacje trzeciego sektora na rzecz bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym powoduje, że niezwykle istotna staje się potrzeba obiektywnego, naukowego poznania tego obszaru społecznej rzeczywistości. Powinna ona być prowadzona z uwzględnieniem rygorystycznych standardów procesu badawczego, w tym z wykorzystaniem adekwatnych metod badawczych. Zatem podjęcie przez Doktorantkę badań nad kwestią roli, jaką odgrywają organizacje pozarządowe w zapewnieniu bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrowskiego jest wyborem trafnym, który odpowiada wspomnianej potrzebie.

2. OCENA KONCEPCJI METODOLOGICZNEJ ROZPRAWY

Koncepcja metodologiczna rozprawy została opisana w jej rozdziale pierwszym, zatytułowanym „Podstawy metodologiczne pracy” (ss. 12-36). Zostały w nim zaprezentowane sytuacja problemowa; przedmiot i cele badań; problemy i hipotezy badawcze; metody, techniki i narzędzia badawcze oraz ograniczenia badawcze.

W mojej ocenie uwagi krytyczne należy odnieść do sposobu, w jaki w pracy przedstawiono sytuację problemową. Należy podkreślić, iż jest ona uznawana za stan niepokoju, którego źródłem jest świadomość braku wiedzy. Powstaje ona w wyniku wstępnych badań fenomenu, który badacz zamierza uczynić przedmiotem swoich naukowych dociekań. Zatem Doktorantka powinna wstępnie zagregować dostępną i opisaną w literaturze wiedzę, która odnosi się do przedmiotu projektowanych przez siebie badań, a następnie ocenić i wskazać obszary występującej w tym względzie niewiedzy [Por. S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*. Warszawa 2010; A. Czupryński, *Metoda naukowa*, w: A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red.), *Nauki o bezpieczeństwie. Wybrane problemy badań*. Józefów 2017]. Mogą one wynikać z braku wcześniejszej aktywności badawczej, chęci zbadania określonego obszaru rzeczywistości inną metodą niż czyniono to uprzednio, czy też chęci zbadania tego samego obiektu metodą, której już wcześniej używano, jednak z uwagi na upływ czasu wyniki poprzednich badań mogą być nieaktualne. Niestety, takich rozważań w podrozdziale zatytułowanym „Sytuacja problemowa” Doktorantka nie prowadzi. W rzeczywistości, ta część pracy zawiera ogólne rozważania dotyczące bezpieczeństwa, w szczególności zaś – jego pojęcia, natury oraz rodzajów. Finalnie zmierzają one do wykazania doniosłej funkcji, jaką aktywność społeczeństwa obywatelskiego, także w jego sformalizowanych formach, pełni w zapewnieniu bezpieczeństwa lokalnego. Zatem wspomniane rozważania – pomimo iż interesujące i wartościowe – są bardziej uzasadnieniem wyboru tematyki dysertacji, aniżeli charakterystyką sytuacji problemowej.

Kolejnym zagadnieniem, któremu – zgodnie z chronologią procesu badawczego – poświęcono odrębne podrozdziały, są przedmiot i cel prowadzonych badań (odpowiednio: ss. 21-23 oraz 23-24). Przedmiot badań został przez Doktorantkę zidentyfikowany

wielokierunkowo. Obejmuje on obiekty społeczne w postaci „*społeczności lokalnej regionu piotrkowskiego, a także organizacji pozarządowych działających na obszarze regionu piotrkowskiego*”; procesy zachodzące w sferze bezpieczeństwa określone jako „*działania podejmowane przez organizacje pozarządowe na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych, w warunkach instytucjonalnych oraz pozainstytucjonalnych*”; a także oceny społeczne, zdefiniowane przez Doktorantkę jako „*opinie mieszkańców regionu piotrkowskiego, dotyczące poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania, zaangażowania członków społeczności lokalnej w tworzenie lokalnego bezpieczeństwa, a także oceny działań podejmowanych przez organizacje pozarządowe na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych*”. Opis przedmiotu badań jest poprawny i cechuje się dużą szczegółowością. Pewien niedosyt budzi jedynie brak dodatkowego nawiązania do syntetycznego ujęcia przedmiotu badań. W jego ustaleniu pomocnym jest zwłaszcza tytuł pracy, który – jak wskazuje Jerzy Apanowicz – powinien „*informować o kierunku badań, a przede wszystkim określać, co chcemy badać i ustalać, a tym samym wskazywać przedmiot badań*.” (J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*. Gdynia 2002). Zatem można przyjąć, iż w najbardziej ogólnym ujęciu, przedmiotem prezentowanych w dysertacji badań jest, zgodnie z jej tytułem, bezpieczeństwo społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego.

Celem głównym badań Doktorantka uczyniła identyfikację roli, jaką w zapewnianiu bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego odgrywają organizacje pozarządowe oraz stworzenie rekomendacji dla planu poprawy stanu bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego, przez ustalenie możliwości zwiększenia udziału organizacji pozarządowych w działaniach na rzecz zapewniania tego bezpieczeństwa. Jednocześnie w obrębie celu głównego Doktorantka wyodrębniła cztery cele szczegółowe. Należą do nich: wyjaśnienie warunków i zasad działania organizacji pozarządowych w obszarze bezpieczeństwa społeczności lokalnych oraz zasad i charakteru współdziałania organizacji pozarządowych z instytucjami rządowymi i samorządowymi w obszarze bezpieczeństwa społeczności lokalnych; zdiagnozowanie stanu bezpieczeństwa w regionie piotrkowskim oraz określenie głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego; rozpoznanie organizacji pozarządowych realizujących działania na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego wraz z określeniem charakteru działań podejmowanych przez zrzeszonych w nich członków społeczności lokalnych w tym zakresie; opracowanie propozycji rozwiązań w obszarze prawno-organizacyjnym, finansowym oraz społeczno-kulturowym umożliwiających wzrost poziomu zaangażowania organizacji pozarządowych w działania na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych.

Celem badań naukowych jest dostarczenie możliwej do weryfikacji metodami naukowymi wiedzy. Przyjmuje się, że działania badacza mają prowadzić do teoretycznego i empirycznego wyjaśnienia lub odzwierciedlenia realnej rzeczywistości. Dotyczy to w szczególności rozwiązania lub poznania nieznanych faktów, zjawisk, procesów, struktur oraz opisanie i wyjaśnienia nowych zjawisk, metod i teorii, które umożliwią opracowanie pojęć, zasad, wzorów, algorytmów czy modeli funkcjonujących w badanej rzeczywistości (J.

Apanowicz, *Metodologia ogólna*. Gdynia 2002). W mojej opinii, cele badań postawione przez Doktorantkę spełniają powyższe kryteria. Warto przy tym podkreślić, iż są one nacechowane nie tylko pierwiastkiem poznawczym, ale także utylitarnym. Takie podejście jest niezwykle istotne z punktu widzenia nauk o bezpieczeństwie. Jak słusznie podkreśla Andrzej Czupryński, „poprzez cel utylitarny wnioskujemy, jak może być i co zasadne jest uczynić, by przeciwdziałać zagrożeniom bezpieczeństwa” [A. Czupryński, *Cel poznawczy i utylitarny w naukach o bezpieczeństwie*, w: A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red.), *Nauki o bezpieczeństwie...*, op.cit.].

Główny problem badawczy został przez Doktorantkę zawarty w pytaniach badawczych: jaką rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego odgrywa aktywność obywatelska członków tych społeczności zrzeszonych w organizacjach pozarządowych, oraz jakiego charakteru działania i w jakich obszarach należy podjąć, aby możliwa była poprawa stanu bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego? (s. 25). Jednocześnie Doktorantka dokonała defragmentacji problemu głównego na osiem problemów szczegółowych. Zostały one wyrażone w postaci następujących szczegółowych problemów badawczych: 1. Jakie podmioty realizują zadania na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych?; 2. Jakie zadania na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych realizują organizacje pozarządowe?; 3. Jakie główne zagrożenia bezpieczeństwa społeczności lokalnych występują w regionie piotrkowskim?; 4. Jakie uwarunkowania prawno-organizacyjne wyznaczają działania organizacji pozarządowych na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych w regionie piotrkowskim?; 5. Które organizacje pozarządowe zlokalizowane na obszarze regionu piotrkowskiego działają w największym stopniu na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych?; 6. Jakie główne działania na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych podejmują członkowie społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego zrzeszeni w organizacjach pozarządowych?; 7. Jakie główne czynniki mają znaczenie dla angażowania się członków społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego w działania organizacji pozarządowych na rzecz zapewniania bezpieczeństwa?; 8. W jakich głównych obszarach należy podjąć działania i o jakim charakterze, aby możliwe było zwiększenie udziału organizacji pozarządowych w zapewnianiu bezpieczeństwa społeczności lokalnych?

Formułując problemy badawcze należy brać pod uwagę ich złożoność, uwarunkowania, ograniczenia i możliwości wykonawcze. W szczególności należy uprzednio ustalić, jaki jest dotychczasowy stan wiedzy o problemie i jakie luki w nim występują. Kwestie te powinny być przedmiotem odrębnych ustaleń, prowadzonych w ramach sytuacji problemowej. Pomimo krytycznych uwag dotyczących sposobu, w jaki Doktorantka przedstawiła sytuację problemową, problemy badawcze zostały sformułowane poprawnie.

Z wspomnianymi problemami badawczymi korespondują sformułowane przez Doktorantkę hipotezy badawcze. Głównemu problemowi badawczemu została przyporządkowana główna hipoteza badawcza, która wyraża się w przypuszczeniu, że niski poziom aktywności obywatelskiej członków społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego zrzeszonych w organizacjach pozarządowych powoduje, że organizacje pozarządowe

odgrywają zbyt małą rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Równocześnie Doktorantka założyła, że istnieją możliwości zwiększenia tej roli przez intensyfikację współpracy organizacji pozarządowych z organami władzy rządowej i samorządowej w tym zakresie oraz wprowadzenie rozwiązań prawno-organizacyjnych, finansowych i społeczno-kulturowych, tworzących warunki sprzyjające większemu zaangażowaniu organizacji pozarządowych w działania na rzecz zapewniania bezpieczeństwa (s. 26).

Poza hipotezą główną Doktorantka sformułowała sześć hipotez szczegółowych (ss. 26-28). Zostały one wyrażone w postaci następujących twierdzeń: 1. Najważniejszymi podmiotami realizującymi zadania na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych są jednostki samorządu terytorialnego oraz lokalne jednostki Państwowej Straży Pożarnej i Policji, które w zbyt małym stopniu włączają organizacje pozarządowe w takie działania, pomimo tkwiącego w nich potencjału oraz istniejących możliwości; 2. Działalność organizacji pozarządowych dotyczy przede wszystkim sfery zadań publicznych, w szczególności w zakresie ratownictwa, ochrony ludności, dóbr lub środowiska, pomocy osobom poszkodowanym, potrzebującym, chorym lub niepełnosprawnym, a także likwidacji skutków katastrof i klęsk żywiołowych oraz edukacji dla bezpieczeństwa. Działalność ta ma przede wszystkim charakter wspierający w stosunku do działań jednostek samorządu terytorialnego oraz lokalnych jednostek Państwowej Straży Pożarnej i Policji; 3. Na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego działają przede wszystkim te organizacje pozarządowe, które uwzględniają takie zadania w swoich celach statutowych. Należą do nich przede wszystkim jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych, oddziały Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i rejonowe oddziały Polskiego Czerwonego Krzyża. Prawdopodobnie działania takie prowadzą także jednostki strzeleckie Związku Strzeleckiego „Strzelec” oraz lokalne hufce Związku Harcerstwa Polskiego i Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej, zwłaszcza w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa; 4. Działania organizacji pozarządowych na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych w regionie piotrkowskim koncentrują się przede wszystkim na wspieraniu władz lokalnych głównie w zakresie zadań publicznych: ratownictwa, ochrony ludności, dóbr lub środowiska, pomocy osobom poszkodowanym, potrzebującym, chorym lub niepełnosprawnym oraz podejmują inicjatywy w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa. Poziom zaangażowania członków społeczności lokalnych w działania organizacji pozarządowych jest jednak prawdopodobnie niski, a członkowie organizacji pozarządowych mogliby znacznie aktywniej i skuteczniej oddziaływać na poziom bezpieczeństwa; 5. O aktywnym zaangażowaniu członków społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego w działania organizacji pozarządowych na rzecz zapewniania bezpieczeństwa decydują prawdopodobnie te czynniki, które mają znaczenie dla ich poczucia bezpieczeństwa. Większemu zaangażowaniu w te działania sprzyjać będzie niższe poczucie bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Za główne korelaty poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania należy prawdopodobnie uznać: 1) czynniki socjoekonomiczne: zawód, sytuację na rynku pracy, wysokość dochodów, poziom wykształcenia, wiek, 2) czynniki socjopsychologiczne: poczucie podmiotowości versus

poczucie alienacji, poczucie wpływu, uznawane wartości, 3) poziom zaufania do działań władz lokalnych w zakresie zapewniania bezpieczeństwa; 6. Zwiększenie udziału organizacji pozarządowych w zapewnianiu bezpieczeństwa społeczności lokalnych wymaga wypracowania przede wszystkim rozwiązań prawno-organizacyjnych i finansowych oraz społeczno-kulturowych. Należy tego dokonać we współpracy z terenowymi organami władzy rządowej i samorządowej, a także Państwowej Straży Pożarnej i Policji.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na podstawowy związek występujący między szczegółowymi pytaniami i hipotezami badawczymi. W tym względzie hipotezy szczegółowe powinny zawierać przypuszczalne rozwiązania uprzednio zdefiniowanych szczegółowych problemów badawczych. Jak słusznie zauważa Andrzej Wawrzusiszyn, „*wyrażając w tezach (problemach szczegółowych) założenie, konkluzję lub twierdzenie istnienia związków i zależności między poszczególnymi przedmiotami, faktami lub zjawiskami (procesami) w danym problemie badawczym przygotowujemy przesłanki (fakty naukowe) do sformułowania hipotezy*” [A. Wawrzusiszyn, *Metodologiczne konteksty badań bezpieczeństwa*, w: A. Wawrzusiszyn, J. Grzyb (red.), *Bezpieczeństwo i edukacja w zmieniającej się rzeczywistości*. Etk 2015]. Zatem pod pojęciem hipotezy należy rozumieć przypuszczenie, co do którego istnieje prawdopodobieństwo, że jest trafną odpowiedzią na uprzednio postawione pytanie badawcze. Jednocześnie za najbardziej transparentną wypada uznać formułę, w której każdemu z pytań badawczych przyporządkowana zostaje odpowiadająca mu hipoteza. W takim wypadku liczba sformułowanych hipotez badawczych jest równa liczbie postawionych pytań badawczych. Tymczasem Doktorantka wyodrębniła 8 szczegółowych pytań badawczych, dla których opracowała 6 szczegółowych hipotez badawczych. Należy podkreślić, iż takie postępowanie jest poprawne, jeżeli treść postawionych hipotez w pełni wyczerpuje treść wszystkie zadanych pytań badawczych. Jednak w tym względzie, w odniesieniu do ocenianej dysertacji, wypada zgłosić kilka zastrzeżeń.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na kwestię spójności zakresu pytań i przyporządkowanych im odpowiedzi (hipotez). Przykładowo, zgodnie z pierwszym szczegółowym pytaniem badawczym Doktorantka ma w swoich badaniach zmierzać do ustalenia „*jakie podmioty realizują zadania na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych?*”. Równocześnie w odpowiedzi na powyższe pytanie Doktorantka przyjmuje założenie, zgodnie z którym „*najważniejszymi podmiotami realizującymi zadania na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych są jednostki samorządu terytorialnego oraz lokalne jednostki Państwowej Straży Pożarnej i Policji, które w zbyt małym stopniu włączają organizacje pozarządowe w takie działania, pomimo tkwiącego w nich potencjału oraz istniejących możliwości*” (pierwsza hipoteza szczegółowa). Z punktu widzenia treści pytania badawczego, w odpowiadającej mu hipotezie należało zamieścić katalog (wykaz) kategorii podmiotów, które realizują zadania na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych. W założeniu wykaz ten powinien być zupełny, zaś w wyniku prowadzonych badań (weryfikacji hipotezy) owa zupełność mogłaby zostać potwierdzona (wykaz zupełny – wszystkie zakładane kategorie podmiotów zawarte w hipotezie spełniają warunek realizacji zadań na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych, a także brak innych, nieujętych w hipotezie kategorii,

które spełniają taki warunek), zanegowana (żadna z kategorii zawartych w założonym wykazie nie spełnia warunku zawartego w pytaniu), lub częściowo potwierdzona (wykaz wymaga korekty – usunięcia niektórych kategorii podmiotów zawartych w hipotezie, które nie spełniają warunku zawartego w pytaniu, lub uzupełnienia o podmioty nieujęte w wykazie, które taki warunek spełniają). Natomiast omawiane pytanie badawcze – wbrew treści odpowiadającej mu hipotezy badawczej – w żaden sposób nie zmierza do ustalenia rangi podmiotów, które realizują zadania na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych oraz oceny możliwości ich współdziałania w powyższym zakresie z organizacjami pozarządowymi. *Nota bene* same organizacje pozarządowe tworzą jedną z kategorii podmiotów, które realizują zadania na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Podobne zastrzeżenia należy zgłosić do trzeciego szczegółowego pytania badawczego. Zgodnie z jego treścią, prowadzone badania mają wykazać, „*jakie główne zagrożenia bezpieczeństwa społeczności lokalnych występują w regionie piotrkowskim?*”. Odpowiedzi na tak postawione pytanie Doktorantka poświęca część trzeciej szczegółowej hipotezy badawczej. *In principio* stanowi ona, że „*na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego działają przede wszystkim te organizacje pozarządowe, które uwzględniają **takie zadania** w swoich celach statutowych*” (podkreślenie – PB). Jednocześnie posługując się zwrotem „*takie zadania*” Doktorantka nawiązuje do treści drugiej szczegółowej hipotezy badawczej, w której odwołuje się do „*zadań publicznych, w szczególności w zakresie ratownictwa, ochrony ludności, dóbr lub środowiska, pomocy osobom poszkodowanym, potrzebującym, chorym lub niepełnosprawnym, a także likwidacji skutków katastrof i klęsk żywiołowych oraz edukacji dla bezpieczeństwa*”. W tym wypadku niespójność między pytaniem badawczym, a odpowiadającą mu hipotezą dotyczy obiektu badań. Pytanie odnosi się do zagrożeń bezpieczeństwa lokalnego, zaś hipoteza – do zadań publicznych w zakresie bezpieczeństwa. W literaturze przedmiotu prezentowanych jest wiele definicji zagrożeń. Na potrzeby niniejszej recenzji można odwołać się do syntetycznej definicji Ryszarda Zięby, zgodnie z którą zagrożenie to „*stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk, które oceniane są jako niekorzystne lub niebezpieczne*” [R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, w: D.B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Warszawa 1997]. Jednocześnie wśród zjawisk, które mogą być postrzegane przez społeczność lokalną jako zagrożenia jej bezpieczeństwa można przykładowo wymienić patologie społeczne, niskie płace, wandalizm, bezrobocie, przestępczość, brak dostępu do służby zdrowia, niedostateczną infrastrukturę komunikacyjną, negatywne zmiany demograficzne, biurokrację czy negatywne zmiany środowiska naturalnego (por. P. Siemiątkowski, P. Tomaszewski, *Poczucie bezpieczeństwa członków społeczności lokalnych na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego*. Przedsiębiorczość i Zarządzanie 2018, z. 8). Niestety, pomimo jasnej treści omawianego pytania badawczego, żadna z hipotez badawczych nie prezentuje prawdopodobnego katalogu zagrożeń bezpieczeństwa społeczności lokalnych w regionie piotrkowskim.

Ponadto, niezależnie od kwestii spójności zakresu pytań i przyporządkowanych im hipotez badawczych, należy odnotować sytuację, w której problemowi badawczemu nie

przyporządkowano żadnej z sześciu hipotez szczegółowych, w tym ich części. Dotyczy to czwartego szczegółowego problemu badawczego, który został wyrażony pytaniem badawczym: „*jakie uwarunkowania prawno-organizacyjne wyznaczają działania organizacji pozarządowych na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych w regionie piotrkowskim?*”. Jednocześnie Doktorantka nie wyjaśnia, dlaczego odstąpiła od sformułowania hipotezy w powyższym zakresie.

Warto w tym miejscu odnotować, iż w doktrynie nauk o bezpieczeństwie dopuszcza się sytuację, w której pytaniu badawczemu nie towarzyszy odpowiadająca mu hipoteza. Dotyczy to stosowania metod jakościowych, charakterystycznych dla badań podejmowanych w odniesieniu do problemów mało znanych, które badacz bardziej przeczuwa, niż o nich wie. Taka sytuacja w naturalny sposób uniemożliwia stawianie precyzyjnych hipotez, nie można bowiem formułować hipotez w wypadku, gdy badane zagadnienie jest mało znane [P. Sowizdraniuk, *Wybrane metody oraz techniki i narzędzia jakościowe w badaniach bezpieczeństwa*, w: A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red.), *Nauki o bezpieczeństwie...*, op.cit.]. W odniesieniu do omawianego przypadku należy podkreślić, iż problematyka uwarunkowań prawno-organizacyjnych działalności organizacji trzeciego sektora jest już przedmiotem licznych opracowań, których analiza mogła stanowić podstawę sformułowania stosownej hipotezy badawczej (por. M. Krakowiak-Drzewiecka, *Uwarunkowania współpracy samorządów terytorialnych z podmiotami społecznymi i prywatnymi*. *Studia Ekonomiczne* 2013, vol. 156; E. Malujda, *Aspekty organizacyjno-prawne zlecenia zadań publicznych na przykładzie domów pomocy społecznej*. *Studia Ekonomiczne* 2013, vol. 169; B. Kożuch, K. Sienkiewicz-Małyjurek, *Mapowanie procesów współpracy międzyorganizacyjnej na przykładzie działań realizowanych w bezpieczeństwie publicznym*. *Zarządzanie Publiczne* 2015, nr 3; J. Hernik, *Zarządzanie marketingowe organizacjami pozarządowymi. Uwarunkowania i rekomendacje*. Szczecin 2016; E. Zeman-Miszewska, *Płaszczyzny współpracy samorządów lokalnych z innymi podmiotami*. *Studia i Prace WNEiZ Uniwersytetu Szczecińskiego* 2016, nr 44/3; A. Ziętek, *Organizacyjno-prawne uwarunkowania wsparcia dla osób z niepełnosprawnością*. *Problemy Profesjologii* 2019, nr 2; J. Blicharz, R. Raszevska-Skałatecka, *Prawna możliwość wspierania systemu oświaty w sferze edukacji szkolnej przez organizacje pozarządowe*. Wrocław 2020).

Weryfikacja sformułowanych przez Doktorantkę hipotez badawczych wymagała dobrania odpowiednich metod i technik badawczych. W tym względzie, zgodnie z koncepcją triangulacji, Doktorantka posłużyła się kombinacją powiązanych ze sobą metod badawczych, zarówno o charakterze ilościowym, jak i jakościowym. Metody badawcze zastosowane w pracy zostały przedstawione z zachowaniem tradycyjnego podziału dychotomicznego na metody teoretyczne i empiryczne (ss. 28-35). W tym względzie Autorka dysertacji odwołała się do klasyfikacji opracowanej przez Mariana Cieślarczyka i Zenona Chojnackiego [M. Cieślarczyk, Z. Chojnacki, *Techniki i narzędzia badawcze stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, w: M. Cieślarczyk (red.), *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*. Warszawa 2006]. Wśród wykorzystanych w badaniach metod teoretycznych Doktorantka wymieniła analizę, syntezę, abstrahowanie,

porównanie, generalizację, wnioskowanie oraz wyjaśnianie. W mojej opinii nie są to odrębne metody badawcze, ale reguły wnioskowania wykorzystywane w procesie logicznego rozumowania. Jednak biorąc pod uwagę brak jednoznacznego stanowiska doktrynalnego w tej kwestii, pogląd wyrażony przez Doktorantkę nie może być przedmiotem zastrzeżeń. Z kolei do grupy empirycznych metod badawczych, które zostały wykorzystane w badaniach, zaliczono: analizę dokumentów, metodę wywiadu oraz metodę ankietową. Osobiście uznaję wywiad i ankietę za techniki badawcze stosowane w obrębie metody sondażu diagnostycznego, jednak pogląd ten w żaden sposób nie wpływa na krytyczną ocenę treści dysertacji, zważywszy, że głównym przedmiotem naukowych dociekań Doktorantki nie jest metodologia badań naukowych, a w samej pracy wskazano dostępne w literaturze źródło przyjętej klasyfikacji. Pozytywnie należy ocenić zarówno dobór, jak i wykorzystanie przyjętych przez Doktorantkę metod badawczych. W szczególności dotyczy to istotnego zaangażowania w prowadzonych badaniach metod empirycznych. Z tego punktu widzenia można je uznać za metody główne badań, względem których metody teoretyczne są przede wszystkim metodami pomocniczymi. Jest to zgodne z naturą nauk o bezpieczeństwie, które są postrzegane jako nauki wykazujące charakter nauk empirycznych (indukcyjnych).

W części metodologicznej pracy Doktorantka identyfikuje również ograniczenia prowadzonego przez siebie procesu badawczego (s. 35-36). W tym względzie, w odniesieniu do obszaru badań jakościowych, Doktorantka wskazuje na trudności w uzyskaniu dostępu do dokumentów, danych i dokładnych informacji dotyczących funkcjonowania organizacji i instytucji samorządowych (brak jednolitych standardów prowadzenia stron internetowych, w tym narzędzi komunikacji instytucji publicznych ze społeczeństwem) oraz organizacji pozarządowych (częste niestaranne wywiązywanie się z obowiązku prowadzenia sprawozdawczości rzeczowo-finansowej i publikowania dokładnych informacji na stronach internetowych), a także nieaktualność wykazów organizacji pozarządowych działających na terenie poszczególnych powiatów oraz miast regionu piotrkowskiego. Z kolei w wypadku badań ilościowych, jako ograniczenie wskazany został ich znaczny zasięg (region piotrkowski) oraz wynikająca z niego ograniczona możliwość ekstrapolacji wniosków z badanej próby na populację. W konsekwencji, jak zaznacza Doktorantka, wnioski z badań mają charakter przede wszystkim sprawozdawczy, ponieważ, mimo zastosowania metody jakościowo-ilościowej, nie udało się dobrać zjawisk do badania w sposób zapewniający pełną statystyczną reprezentatywność badanej próbie. W tym miejscu, uznając poprawność identyfikacji zgłoszonych ograniczeń, wypada odnotować uwagę krytyczną dotyczącą kompletności ich opisu. Wskazując ograniczenia przeprowadzonych badań, które wpływają na wartość poznawczą ich wyników, należałoby bowiem określić, w jaki sposób zredukowano negatywny wpływ tych ograniczających czynników na wyniki przeprowadzonych badań. Natomiast jeżeli takiej próby nie podjęto, wypadało wskazać stosowne uzasadnienie.

Ostatnią kwestią, którą należy odnotować w tej części recenzji, jest literatura z zakresu metodologii badań, która została wykorzystana przy pisaniu metodologicznego rozdziału ocenianej pracy. Zastrzeżenia budzi tu częste przywołanie przez Doktorantkę literatury z zakresu dyscypliny naukowej pedagogika (T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*. Warszawa

1998; M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*. Kraków 2010; M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków 2011; W. P. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*. Warszawa 1995; T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa 2001; S. Juszczak, *Statystyka dla pedagogów. Zarys wykładu*. Toruń 2002). Należy pamiętać, iż podstawową jednostką klasyfikacji nauki jest dyscyplina naukowa. Uznanie określonego zakresu wiedzy za ukształtowaną, doniosłą społecznie i godną wyodrębnienia część nauki jest uzależnione od spełnienia pewnych podstawowych kryteriów. Zalicza się do nich specyficzne dla danej dyscypliny: przedmiot badań; stosowane metody badawcze; взгляд badawczy (punkt widzenia, z którego rozpatrywany jest przedmiot badań); oraz cel społeczny, jakiemu ma służyć. Nauki o bezpieczeństwie dyscypliną naukową, która relatywnie niedawno została wyodrębniona w dziedzinie nauk społecznych. Odrębności, które zadecydowały o ich powstaniu są eksponowane w wielu publikacjach poświęconych metodologii nauk o bezpieczeństwie. Jak słusznie zauważają Andrzej Dawidczyk i Tadeusz Jemioło, „osobliwością badań bezpieczeństwa jest fakt, iż nie można stosować wprost metod charakterystycznych dla nauk pokrewnych, ani też prostej sumy tych metod. Problematyka badań obejmuje bowiem rozległe obszary ludzkiego poznania (ekonomię, socjologię, filozofię, psychologię, ekologię itd.). Powyższe przemawia za poszukiwaniem nowej metodologii charakterystycznej dla badań nad bezpieczeństwem, która byłaby swoistą syntezą metodologii wielu nauk” (A. Dawidczyk, T. Jemioło, *Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa*. Warszawa 2008). Zatem – biorąc pod uwagę, że Doktorantka aspiruje do stopnia naukowego w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie – stosowne byłoby korzystanie z literatury metodologicznej poświęconej tej dyscyplinie, w uzupełnieniu zaś – metodologii ogólnej właściwej dla dziedziny nauk społecznych.

Podsumowując dotychczasowe ustalenia uważam, że pomimo zgłoszonych zastrzeżeń, przyjęta przez Doktorantkę koncepcja metodologiczna rozprawy oraz zaproponowane metody i procedura badawcza są poprawne i adekwatne do potrzeb rozpatrywanej tematyki badawczej.

3. OCENA MERYTORYCZNA ROZPRAWY

Doktorantka przedstawiła wyniki swoich badań w formie opracowania monograficznego, którego układ tworzy logiczną i spójną całość. Rozprawa, która liczy 272 strony (z załącznikami – 320 strony), zawiera wszystkie wymagane elementy redakcyjne prac naukowych. Zawarte w niej zostały wstęp, cztery rozdziały merytoryczne, zakończenie, bibliografia, spis rysunków, tabel i wykresów oraz wykaz załączników. Do rozprawy zostało dołączone 10 załączników.

We wstępie rozprawy Doktorantka przedstawiła zwięzłe uzasadnienie wyboru tematu pracy oraz jej strukturę (ss. 4-11). Pierwszy rozdział został poświęcony omówieniu podstaw metodologicznych pracy (ss. 12-36). Uwagi dotyczące tej części dysertacji zostały zamieszczone w drugim punkcie niniejszej recenzji.

Kolejny, drugi rozdział ocenianej pracy, skupia się na charakterystyce zagadnienia bezpieczeństwa społeczności lokalnych (ss. 37-121). We wstępnej części tego rozdziału Doktorantka prowadzi rozważania zmierzające do ustalenia desygnatu wspomnianego pojęcia. W tym względzie, na podstawie analizy krytycznej dostępnej literatury, definiowane są pojęcia lokalności, społeczności lokalnej oraz jej bezpieczeństwa jako elementu bezpieczeństwa publicznego. Doktorantka dochodzi do wniosku, że pojęcie bezpieczeństwa społeczności lokalnych jest składową pojęcia bezpieczeństwa publicznego, zaś porządek publiczny obejmuje ogół zagrożeń występujących w społecznościach lokalnych. Po ustaleniu wspomnianych kwestii wstępnych, Doktorantka definiuje, identyfikuje i kategoryzuje zagrożenia bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Następny, ważny obszar naukowych dociekań podjętych w omawianym rozdziale, zmierza do określenia podmiotów, które z punktu widzenia zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych ogrywają wiodącą rolę. Analiza krytyczna piśmiennictwa oraz analiza dokumentów i aktów prawa pozwoliła Doktorantce zidentyfikować takie podmioty oraz ustalić i scharakteryzować zakres zadań, wykonywanych przez nie na rzecz bezpieczeństwa. Szczególne znaczenie w tym względzie Doktorantka przypisuje jednostkom samorządu terytorialnego oraz ich współpracy z Państwową Strażą Pożarną, Państwowym Ratownictwem Medycznym, Policją oraz przedstawicielami komercyjnej branży ochrony osób i mienia. Końcowa część rozdziału drugiego została poświęcona zagadnieniu działalności organizacji pozarządowych w kontekście bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Doktorantka ustala pojęcie i funkcje takich organizacji oraz dokonuje ich klasyfikacji. Ponadto, rozważania prowadzone w tej części pracy dały możliwość wyodrębnienia podstawowych działań organizacji pozarządowych, podejmowanych przez nie na rzecz zapewniania bezpieczeństwa. Zostały one sklasyfikowane przez Doktorantkę w trzech obszarach – działań podejmowanych w czasie pokoju, kryzysu oraz wojny.

Przedmiotem naukowych rozważań Doktorantki w trzecim rozdziale jest bezpieczeństwo społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego (ss. 122-196). Rozpoczynają się one od próby ustalenia zakresu przedmiotowego pojęcia „region piotrkowski”. Doktorantka słusznie zauważa, że koniecznym warunkiem istnienia regionu jest istnienie zbiorowości regionalnej, między członkami której istnieją więzi społeczne i która posiada wykształcone poczucie tożsamości oraz odrębności (s. 123). W takim, właściwym dla przedmiotu ocenianych badań ujęciu, pojęcie regionu nie musi być tożsame z pojęciem jednostki podziału administracyjnego państwa. Jednocześnie w kwestii desygnatu pojęcia „regionu piotrkowskiego” Doktorantka konstatuje, że *„odnoszone jest ono zwyczajowo do obszaru byłego województwa piotrkowskiego, które funkcjonowało jako jedno z czterdziestu dziewięciu województw w latach 1975-1998”* (s. 123).

Powyższy wniosek budzi moje istotne zastrzeżenia. Przede wszystkim, Doktorantka nie przywołuje wyników żadnych badań, które wykazywałyby, że ludność zamieszkująca wskazany teren (obszar byłego województwa) wykształciła poczucie tożsamości i odrębności lokalnej. Doktorantka nie prowadzi także własnych ustaleń badawczych, które zmierzałyby do potwierdzenia istnienia wspomnianej zbiorowości regionalnej oraz źródła łączącej je więzi. Z

pewnością tezy tej nie sposób uzasadnić argumentem historycznym (*tempus generale*), który odwołuje się wyłącznie do nieistniejącej od ponad dwudziestu lat jednostki podziału administracyjnego kraju. Biorąc pod uwagę współczesność jako epokę historyczną, region piotrkowski był w podziale administracyjnym Polski: powiatem województwa łódzkiego w okresie 1919-1939 (20 lat), powiatem województwa łódzkiego w okresie 1944-1975 (31 lat), województwem w okresie 1975-1998 (23 lata) oraz od 1998 roku do chwili obecnej – powiatem województwa łódzkiego (24 lata licząc do roku sporządzenia niniejszej recenzji). Biorąc powyższe pod uwagę, od odzyskania w 1918 roku przez Polskę niepodległości, region piotrkowski był przez 75 lat powiatem województwa łódzkiego, a jedynie przez 23 lata samodzielnym województwem. Jednocześnie obszar powiatu piotrkowskiego zawsze był wielokrotnie mniejszy od obszaru województwa piotrkowskiego. W okresie dwudziestolecia międzywojennego oraz Polski Ludowej (do 1975 roku) obszar ten wynosił 2073 km², zaś obecnie (od 1998 roku) – 1429 km². Tymczasem obszar istniejącego w latach 1975-1998 województwa piotrkowskiego obejmował aż 6266 km².

Kolejna kwestia, która rodzi krytyczne uwagi, odnosi się do mało precyzyjnej charakterystyki społeczności lokalnej, której bezpieczeństwo jest przedmiotem badań Doktorantki. W tym względzie Doktorantka konsekwentnie, tak w tytule, jak i w treści dysertacji, posługuje się liczbą mnogą (społeczności lokalne). Zatem w analizowanym rozdziale należałoby oczekiwać egzemplifikacji i opisu owych społeczności. Należy ponownie podkreślić, iż podstawą ich wyodrębnienia jest występowanie więzi wynikającej nie tylko z poczucia przywiązania do miejsca zamieszkania, ale także wspólnoty określonych interesów. Równocześnie wspomniana wspólność interesów każdorazowo powinna być rozpatrywana indywidualnie. Ich odmienność (indywidualność) może bowiem wpływać na różnice w postrzeganiu i identyfikacji zagrożeń bezpieczeństwa, które są właściwe dla każdej z wyodrębnionych społeczności lokalnych. Tymczasem Doktorantka prezentuje w dysertacji ogólną charakterystykę administracyjną, gospodarczą oraz socjodemograficzną byłego województwa piotrkowskiego. Także w odniesieniu do ludności zamieszkującej cały region piotrkowski diagnozowane są zagrożenia i stan bezpieczeństwa. W konsekwencji, szczegółowe rozważania zawarte w dysertacji skłaniają do wniosku, że podmiotem ochrony w badaniach Doktorantki nie są społeczności lokalne, ale społeczność lokalna regionu piotrkowskiego.

Poza wspomnianymi powyżej zagadnieniami, Doktorantka analizuje w rozdziale trzecim uwarunkowania organizacyjno-prawne działań, które są podejmowane na rzecz bezpieczeństwa ludności zamieszkującej region piotrkowski. Podstawowym materiałem badawczym są tu zapisy aktów prawnych oraz dokumentów jednostek samorządu terytorialnego regionu piotrkowskiego. Na szczególną uwagę zasługuje analiza sprawozdań z działalności powiatowych komisji bezpieczeństwa i porządku z lat 2017-2019, która pozwoliła Doktorantce określić charakterystyczne cechy działań podejmowanych na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrkowskiego. Równie interesujące są szczegółowe rozważania dotyczące form i zasad współpracy samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi, w tym dotyczące roli i warunków efektywności rocznych programów współpracy.

Ważną częścią rozdziału trzeciego jest prezentacja wyników badań sondażowych, które przeprowadziła Doktorantka w celu ustalenia „*poziomu oraz charakteru aktywności obywatelskiej na rzecz zapewniania bezpieczeństwa wśród mieszkańców regionu piotrkowskiego*” (s. 175). W sondażu diagnostycznym prowadzonym techniką ankiety wzięła udział relatywnie duża, licząca 1023 osoby, grupa respondentów. Podstawowa uwaga krytyczna, jaką wypada sformułować w tym względzie, dotyczy jej reprezentatywności. Należy podkreślić, iż reprezentatywność próby badawczej ma bezpośredni wpływ na ocenę realizacji założonych celów poznawczych prowadzonych badań. Niestety, Doktorantka nie w pełni analizuje powyższy problem w odniesieniu do prowadzonych przez siebie badań sondażowych. W szczególności, Doktorantka nie podaje liczebności badanej populacji (społeczności lokalnej regionu piotrkowskiego) oraz nie dokonuje – przy założeniu poszczególnych parametrów (poziom ufności, wielkość frakcji, błąd maksymalny) – kalkulacji minimalnej, wymaganej liczby osób w próbie. Jednocześnie kwestią, którą należałoby doprecyzować jest to, czy w tym wypadku reprezentatywność powinna być badana w odniesieniu do całej populacji zamieszkującej byłe województwo piotrkowskie, czy też należałoby ją szacować indywidualnie dla populacji każdej z jego gmin. Za drugim rozwiązaniem przemawia konsekwentne używanie przez Doktorantkę zwrotu „społeczności lokalne” (liczba mnoga), oraz prezentacja procentowego rozkładu miejsca zamieszkania respondentów w odniesieniu do gmin regionu piotrkowskiego (Wykres 3.1., s. 175). Także sama Doktorantka w metodologicznej części pracy stwierdza, iż „*wnioski z badań mają charakter przede wszystkim sprawozdawczy, ponieważ, mimo zastosowania metody jakościowo-ilościowej, nie udało się dobrać zjawisk do badania w sposób zapewniający pełną statystyczną reprezentatywność badanej próbie*” (ss. 35-36). Niewielkie zastrzeżenie wypada również zgłosić w stosunku do strategii pomiarowej, jaką w kwestionariuszu ankiety Doktorantka zastosowała w wypadku pytań nr 3, 5 i 13. W tego rodzaju pytaniach o opinię, standardowo stosowana jest dwubiegunowa kafeteria pięciu albo siedmiu odpowiedzi (tzw. skala Likerta). Na obu końcach skali umiejscawiane są przeciwstawne sobie przekonania, zaś odpowiedzi układane z zachowaniem porządku – od całkowitego odrzucenia do całkowitej akceptacji przy zastrzeżeniu, że środkowe twierdzenie ma neutralny charakter (wyraża brak zdecydowania respondenta, np. „nie mam zdania”). Tymczasem Doktorantka we wspomnianych pytaniach ankietowych stosuje kafeterię czterech odpowiedzi, w której nie występuje odpowiedź neutralna. Dodatkowo, jednak jedynie na marginesie niniejszych rozważań, warto odnotować kwestię zauważalnej zmiany podejścia badaczy do ustalania płci respondentów w badaniach ankietowych. Doktorantka w pytaniach metryczkowych stosuje klasyczny, dychotomiczny podział płci (kobieta/mężczyzna). Należy jednak podkreślić, iż liczba osób o deklarowanej płci niebinarnej jest w Polsce szacowana na blisko 5% ogółu populacji. Jednocześnie jest to grupa społeczna szczególnie narażona na zjawisko homofobii, którego skutkiem są akty dyskryminacji, prześladowań czy przemocy [por. M. Winiewski, M. Świder (red.), *Sytuacja społeczna osób LGBT w Polsce. Raport za lata 2019-2020*. Warszawa 2021]. W konsekwencji, w wypadku badań poczucia bezpieczeństwa, uzupełnienie metryczkowego

katalogu rodzajów deklarowanej przez respondentów płci o płeć niebinarną oraz traktowanie jej jako jednej ze zmiennych niezależnych, wydaje się szczególnie uzasadnione.

Niezależnie od powyższych uwag krytycznych, analiza wyników badań sondażowych prowadzi Doktorantkę do spójnych, logicznie uzasadnionych oraz interesujących wniosków badawczych, które trafnie charakteryzują zaangażowanie mieszkańców regionu piotrkowskiego w lokalną działalność licznych organizacji pozarządowych.

Ostatni, czwarty rozdział ocenianej dysertacji Doktorantka poświęciła analizie możliwości zwiększenia udziału organizacji pozarządowych w zapewnianiu bezpieczeństwa społeczności lokalnych (ss. 197-235). Jego wstępna część zawiera szczegółowe omówienie instytucji prawnych, które umożliwiają obywatelską partycypację w działaniach podejmowanych na rzecz lokalnych społeczności. W tym względzie zostały scharakteryzowane inicjatywa lokalna, budżet partycypacyjny oraz wolontariat. Następnie Doktorantka przechodzi do prezentacji wyników prowadzonych przez siebie badań sondażowych, prowadzonych techniką wywiadu. W badaniach wzięło udział 104 przedstawicieli organizacji pozarządowych, które prowadzą działalność na terenie regionu piotrkowskiego, 106 pracowników administracji publicznej tego regionu, 122 przedstawicieli lokalnych jednostek Policji, Państwowej Straży Pożarnej, Straży Gminnych (Miejskich) oraz 4 przedstawicieli doktryny nauk o bezpieczeństwie (prof. dr hab. Waldemar Kitler, prof. dr hab. Bernard Wiśniewski, dr hab. Aleksandra Skrabacz, dr hab. Andrzej Urban). Na podstawie analizy zgromadzonego materiału badawczego Doktorantka formułuje liczne wnioski, w tym wnioski *de lege ferenda*, których realizacja może mieć korzystny wpływ na zwiększenie udziału organizacji pozarządowych w działaniach na rzecz zapewniania bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Wnioski mają kompleksowy charakter i zostały wyodrębnione w trzech obszarach: prawno-organizacyjnym, finansowym oraz społeczno-kulturowym. W mojej opinii, omawiana część dysertacji zasługuje na bardzo pozytywną ocenę. Wykazuje ona, że prowadzone przez Doktorantkę badania realizują nie tylko cele poznawcze, ale mają również aplikacyjny charakter.

Kwestią, która – pomimo powyższej pozytywnej oceny – wzbudza pewne zastrzeżenia, jest brak syntetycznej prezentacji danych metryczkowych zawartych w kwestionariuszach wywiadów ustrukturyzowanych. Pomijając w tym miejscu zagadnienie anonimowości wywiadu jako techniki badawczej, w kwestionariuszu zawarte zostało pytanie do respondentów o płeć, wiek, nazwę organizacji, zajmowane stanowisko, staż pracy, wykształcenie oraz teren pracy (powiat, gmina, miasto). Warto w tym miejscu podkreślić, iż wywiad jest metodą uzyskania opinii osób będących profesjonalistami (ekspertami) w określonym zakresie. Do tego grona zalicza się albo osoby, które zostały formalnie powołane do wydawania określonych opinii specjalistycznych (np. biegły sądowy), albo osoby, które z uwagi na wiedzę i doświadczenie zostały uznane za autorytet w danej dziedzinie. Pomijając czterech przedstawicieli nauki, Doktorantka nie odwołuje się do opinii osób posiadających formalne kwalifikacje do ich formułowania. Zatem należało oczekiwać wykazania przez Doktorantkę, iż pozostałe 332 osoby, które zostały objęte wywiadami, mają ekspercką wiedzę lub doświadczenie. W omawianym wypadku mogły temu w szczególności służyć dane

dotyczące zajmowanego stanowiska oraz stażu pracy respondentów. Niestety, w tym względzie Doktorantka nie przedstawia stosownej analizy. Z pewnością o doświadczeniu zawodowym i eksperckiej wiedzy respondenta nie może świadczyć sam tylko fakt jego zatrudnienia w określonej instytucji. Jednocześnie można tu odnotować pewną niespójność w stosunku do sposobu wcześniejszej prezentacji wyników badań ankietowych. W rozdziale trzecim Doktorantka zawarła bowiem szczegółową analizę danych socjodemograficznych respondentów, które zostały przez nich przekazane w metryczce kwestionariusza ankiety (ss. 175-179).

Syntetyczna prezentacja wyników badań Doktorantki została zawarta w zakończeniu dysertacji (ss. 236-240). Zawiera ono ocenę dotyczącą weryfikacji założonych hipotez badawczych, realizacji sformułowanych problemów badawczych oraz osiągnięcia postawionych przez Doktorantkę celów badań.

Część merytoryczną pracy dopełnia niezwykle bogata bibliografia oraz 10 załączników. W bibliografii Doktorantka wykazała 396 pozycji źródłowych, w tym 125 pozycji zwartych, 39 rozdziałów w pozycjach zwartych, 29 artykułów w czasopismach naukowych, 60 publikacji elektronicznych i źródeł internetowych, 78 aktów normatywnych i dokumentów oraz 65 aktów prawa miejscowego i dokumentów instytucji samorządowych. Opis źródeł bibliograficznych jest, co do zasady, zgodny ze standardem normy PN-ISO 690:2012 „Informacja i dokumentacja – Wytyczne opracowania przypisów bibliograficznych i powołań na zasoby informacji”. Jedynie dla porządku, warto w tym miejscu poczynić kilka uwag formalnych. Przede wszystkim, Doktorantka tworząc kolejne opisy bibliograficzne źródeł w przypisach dolnych nie stosuje ich skróconej wersji. Ponadto, tak w wypadku przypisów dolnych, jak bibliografii załącznikowej, niektóre pozycje literatury nie powinny być traktowane i opisywane jako publikacje elektroniczne. Tytułem przykładu, w przypisie 396 przywołuje źródło z następującym opisem: „M. Szczepański, W. Ślęzak-Tazbir, *Region i społeczność lokalna w perspektywie socjologicznej*, Publikacja elektroniczna: https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/1165/1/Szczepanski_Slezak_Tazbir_Region_i_spolecznosc_lokalna_w_perspektywie_socjologicznej.pdf, s. 18 [dostęp: 17.04.2020.]”. W rzeczywistości, co nie wynika z opisu, jest to artykuł opublikowany w 2010 roku w czasopiśmie naukowym „Górnośląskie Studia Socjologiczne”. Zatem Doktorantka powołała się nie na miejsce publikacji (miejsce wydania) ale miejsce, w którym z treścią tej publikacji można się zapoznać (repozytorium Uniwersytetu Śląskiego). *Nota bene*, w elektronicznej wersji dokumentu udostępniającego artykuł, na jego pierwszej stronie, znajduje się informacja o referencyjnej wersji artykułu oraz zalecanym sposobie jego cytowania („Citation style: Szczepański Marek S., Ślęzak-Tazbir W. (2010). *Region i społeczność lokalna w perspektywie socjologicznej*. <<Górnośląskie Studia Socjologiczne>> Nr 1 (2010), s. 13-33”). Kolejna kwestia dotyczy opisu bibliograficznego aktów prawnych (przede wszystkim ustaw). W tym wypadku Doktorantka zazwyczaj podaje jako miejsce publikacji, publikator (dziennik urzędowy) zawierający tekst pierwotny aktu prawnego (publikator z daty pierwszej publikacji danego aktu prawnego). Tym samym Doktorantka nie uwzględnia w ich opisie występowania tekstów jednolitych. Warto zaznaczyć, iż zgodnie z zapisami ustawy z dnia 20 lipca 2000 roku o

ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1461), Marszałek Sejmu lub inny uprawniony organ ogłasza tekst jednolity aktu prawnego nie rzadziej niż raz na 12 miesięcy, jeżeli był on nowelizowany. Tekst jednolity ogłasza się w formie obwieszczenia w dzienniku urzędowym, w którym dany akt normatywny ogłoszono. Jak słusznie zaznacza Maria Kruk, tekst jednolity spełnia niezwykle istotną rolę w systemie prawa jako „*gwarancja jawności i dostępności obowiązującego (aktualnego) tekstu ustawy, a co za tym idzie, jako jeden z gwarancyjnych elementów państwa prawa*” (M. Kruk, *Znaczenie wyroków Trybunału Konstytucyjnego dla tekstu jednolitego ustawy*. Przegląd Sejmowy 2018, nr 2). W konsekwencji, w opisach bibliograficznych aktów prawnych powinno się podawać jako miejsce ich publikacji dziennik urzędowy ich ostatecznego tekstu jednolitego, nie zaś dziennik urzędowy ich pierwotnej (pierwszej) publikacji. Ostatnia uwaga dotyczy incydentalnego wykorzystania przez Doktorantkę Wikipedii jako źródła bibliograficznego. Należy pamiętać, iż wspomniana encyklopedia internetowa jest prowadzona zgodnie z zasadą otwartej sieci. Niestety, powyższa formuła nie gwarantuje rzetelności, w tym prawdziwości zgromadzonych w niej danych. Przykładem może tu być nieistniejąca postać historyczna Henryka Batuty, funkcjonująca w zasobach polskiej Wikipedii w latach 2004-2006. Jak słusznie zauważono we współczesnym opisie tego fałszywego hasła, „*odmienność Wikipedii jako encyklopedii polega na tym, że tworzona jest ona przez internautów-ochotników i pozwala na edycję artykułów każdemu użytkownikowi jakiegokolwiek przeglądarki internetowej. Wiąże się z tym ryzyko pojawienia się takich przypadków jak ten, gdy osoby celowo wprowadzają fałszywe informacje. Twórcy Wikipedii jedynie w wyjątkowych wypadkach ograniczają dostęp do edycji haseł, zakładając dobrą wolę większości internautów*” (por. źródło elektroniczne: https://pl.wikipedia.org/wiki/Henryk_Batuta#Wikipedia_a_mistyfikacje, dostęp: 25.07.2022). Podobny przypadek został ujawniony w czerwcu bieżącego roku. Chińska obywatelka od 2010 roku wprowadziła do zasobów Wikipedii ponad 200 nieprawdziwych, powiązanych ze sobą artykułów dotyczących historii Rosji (por. Rzeczypospolita e-wydanie z 30 czerwca 2022 r., *Zmyślona historia Rosji na Wikipedii. Redaktorzy wykryli wielkie fałszerstwo*, źródło elektroniczne: <https://sukces.rp.pl/spoleczenstwo/art36616481-zmyslona-historia-rosji-na-wikipedii-redaktorzy-wykryli-wielkie-falszerstwo>, dostęp: 25.07.2022). W świetle powyższego, rzetelność zasobów Wikipedii wykorzystywanych jako źródło wiedzy w badaniach naukowych, każdorazowo powinna podlegać uprzedniej walidacji z wykorzystaniem źródeł pierwotnych. W konsekwencji, w pracach naukowych należałoby oczekiwać wskazania tych właśnie, pierwotnych źródeł jako źródeł bibliograficznych.

Podsumowując dotychczasowe rozważania stwierdzam, że merytoryczna warstwa rozprawy wzbudza relatywnie nieliczne zastrzeżenia. Jednocześnie biorąc pod uwagę całokształt wysiłków badawczych Doktorantki, w tym w szczególności różnorodność wykorzystanych metod badawczych, szeroki zakres badań oraz użyteczny charakter wniosków badawczych, oceniam pracę pozytywnie. Należy podkreślić, iż Doktorantka dążąc do realizacji postawionego celu prowadzi narrację z zachowaniem zasad rzetelności, ścisłości, kolejności i konsekwencji. Podział wewnętrzny dysertacji wypełnia postulat strukturalizacji treści oraz zasadę stopniowania trudności. Jest on logicznie spójny i uzasadniony. Treść kolejnych

elementów struktury dysertacji wynika z uprzednich rozważań, zaś brzmienie ich tytułów odpowiada merytorycznej zawartości.

W związku z pozytywną oceną dysertacji, stosownie do moich wcześniejszych uwag zawartych w niniejszej recenzji, wnoszę, aby Doktorantka w trakcie jej publicznej obrony odniosła się do następującej kwestii:

1. Proszę o wykazanie przesłanek, które zdaniem Doktorantki uzasadniają twierdzenie, iż ludność zamieszkująca teren byłego województwa piotrkowskiego wykształciła poczucie tożsamości i odrębności lokalnej. W szczególności proszę o identyfikację źródła powyższej więzi.
2. Proszę o wyjaśnienie czy podmiotem ochrony w badaniach prezentowanych w dysertacji jest „społeczność lokalna”, czy „społeczności lokalne” regionu piotrkowskiego. Jeżeli są nim społeczności lokalne, proszę o ich identyfikację, w tym charakterystykę źródeł łączącej je więzi.
3. Proszę o omówienie zagadnienia reprezentatywności badań ankietowych, przedstawionych przez Doktorantkę w trzecim rozdziale dysertacji.

4. WNIOSEK KOŃCOWY

W mojej opinii recenzowana rozprawa doktorska Pani mgr Kamili Jakubczak-Krawczyńskiej pt. *„Organizacje pozarządowe w zapewnieniu bezpieczeństwa społeczności lokalnych regionu piotrowskiego”* jest dziełem autorskim i oryginalnym, które **wypełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 roku o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2022 roku, poz. 574, ze zm.)**. W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Kamili Jakubczak-Krawczyńskiej do jej publicznej obrony.